

10

มิติหญิงชายในแบบเรียนของไทย : การวิเคราะห์เนื้อหา

Gender in Thai Textbooks : A Content Analysis

ตรีวิทย์ อัสวศิริศิลป์

Dhriwit Assawasirisilp

มิติหญิงชายในแบบเรียนของไทย : การวิเคราะห์เนื้อหา¹

Gender in Thai Textbooks : A Content Analysis

Received: August 6, 2018

Revised: November 20, 2018

Accepted: January 14, 2019

ตริวิทย์ อัสวาสศิริศิลป²

Dhriwit Assawasirisilp

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษามิติหญิงชายในแบบเรียนของไทยโดยการสุ่มเลือกแบบเรียนทั้งหมด 331 เล่ม แบ่งเป็นแบบเรียนระดับอนุบาล 124 เล่ม แบบเรียนระดับประถมศึกษา 107 เล่ม และแบบเรียนระดับมัธยมศึกษา 100 เล่ม โดยใช้วิธีการสุ่มแบบโควตา ผลการศึกษาด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาชี้ว่า ระดับมิติหญิงชายด้านอาชีพ การครอบครองพื้นที่สาธารณะ บุคลิกภาพหญิงชายที่น่าเสนอ ภาวะผู้นำ เป็นต้นปรากฏเด่นชัดขึ้นตามลำดับขั้นของแบบเรียนและตามประเภทของวิชาเช่น วิชาภาษาอังกฤษ วิชาภาษาไทย วิชาสังคม วิชาสุขศึกษา วิชาประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ พบว่า ระดับ/จำนวนของมิติหญิงชายจะเห็นได้ชัดเจนมากที่สุดเมื่อนักเรียนก้าวเข้าสู่ระดับชั้นเรียนในระดับมัธยมศึกษาที่มีการแบ่งความเป็นหญิงเป็นชายในหลากหลายประเด็น เช่น อาชีพของหญิง อาชีพของชาย สีที่เหมาะสมแก่ผู้หญิงสีที่เหมาะสมแก่ผู้ชาย บุคลิกของหญิงและชาย ข้อสรุปคือการแบ่งแยกความเป็นหญิงเป็นชายมีความเด่นชัดและสูงที่สุดในระดับมัธยมศึกษา

คำสำคัญ : มิติหญิงชาย; แบบเรียนของไทย; การเหมารวมทางเพศ; การวิเคราะห์เนื้อหา

Abstract

This study was a qualitative research in nature. It aimed to analyze the gender in Thai textbooks by adopting quota random sampling of 331 textbooks. 124 of which were kindergarten textbooks, The 107 textbooks were primary education textbooks and 100 textbooks were secondary education textbooks. The research results using content analysis indicated that the intensity of gender in terms of occupations, public space domination, and presentation of personality traits and leadership, for example, depended largely on level of education and also the school subjects such as English Language, Thai Language, Social Studies, Hygiene, and History. Moreover, the intensity of gender could be clearly seen when students stepped up their educational levels especially when they entered junior/senior secondary education; the demarcation of genders between male and female becoming so sharp and remarkable. Distinctions between what belong to men and women for example, jobs, colors, personality traits would be clearly gendered, when they entered senior secondary education.

Keywords : Gender Equality; Thai Textbooks; Gender Stereotype; Content Analysis

¹สนับสนุนทุนวิจัยโดย มูลนิธิ Rockefeller

²บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยเซาธ์อีสท์บางกอก อาคารเฉลิมพระเกียรติฯ ชั้น2 และชั้น5 ถนนสรรรพาวุธ แขวงบางนา เขตบางนา กรุงเทพฯ 10260

โทรฯ : 02-747-3566-5 ต่อ 101-106 Email : dhriwit@yahoo.com

ความสำคัญของปัญหา

ระบบการศึกษาถือเป็นเป้าหมายที่สำคัญอย่างยิ่งในการสร้างเสริมเจตคติมิติหญิงชายผ่านองค์ประกอบของโรงเรียน สื่อการสอน โครงสร้างของโรงเรียน ตลอดจนแบบเรียนที่ใช้กันจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง ตลอดจนบุคลากรทางการศึกษาล้วนส่งผลต่อความรู้สึกนึกคิดด้านมิติหญิงชายต่อเยาวชนของไทย การทำความเข้าใจต่อประเด็นมิติหญิงชายในระบบการศึกษาของไทย จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้วิจัยจำเป็นต้องทำการตรวจสอบแบบเรียนของนักเรียนในระดับการศึกษาต่างๆ เพื่อดูเนื้อหาอย่างถี่ถ้วน โดยมีสมมติฐานที่ว่าระบบการศึกษารวมถึงแบบเรียนถือเป็นตัวจักรที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการปลูกฝังหล่อหลอม กลุ่มเกลตา ตลอดจนตอกย้ำความรู้สึกนึกคิด จิตสำนึกและเจตคติด้านมิติหญิงชายของเยาวชนให้มีทิศทางที่ถูกต้องและเป็นเจตคติด้านมิติหญิงชาย ที่เอื้อต่อการพัฒนาสังคมอย่างสมดุลและยั่งยืนโดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

ผู้วิจัยเล็งเห็นว่า ระบบการศึกษามีผลต่อความรู้สึกนึกคิดและเจตคติต่อประเด็นมิติหญิงชายอย่างมีนัยสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าครอบครัวในการสร้างเจตคติที่ดีด้านความเสมอภาคจากนั้น ยังเชื่อว่าหนังสือแบบเรียนที่ใช้อยู่ในระบบการศึกษาไทย ถือเป็นกุญแจที่สำคัญและเป็นเครื่องมือในการสร้างผลผลิตซ้ำ และตอกย้ำเจตคติที่ดีในประเด็นมิติหญิงชายให้แก่เยาวชนจากรุ่นสู่รุ่นอย่างไม่รู้ตัว

ดังนั้น วัตถุประสงค์ที่สำคัญของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการทราบถึง (1) ระดับหรือจำนวนรูปภาพและคำที่ใช้ระบุเพศในแบบเรียนของไทยอยู่ในสัดส่วนที่เหมาะสมหรือไม่ (2) การใช้คำและภาพในแบบเรียนที่อาจสร้างปัญหาเจตคติมิติหญิงชายต่อเยาวชน การเหมารวมทางเพศ การสร้างอคติ และความเชื่อที่ผิดผ่านแบบเรียนด้วยสำนวน ถ้อยคำ รูปภาพ วรรณกรรม ตลอดจนเนื้อหาวิชาการต่างๆ ในระดับชั้นต่างๆ (3) ค้นหาหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สามารถใช้เป็นเงื่อนไขที่สำคัญต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการกำหนดและผลักดันนโยบายมิติหญิงชายในแบบเรียนให้เกิดขึ้น (CPCS NIDA, 2014)

หนังสือแบบเรียนที่ใช้กันในระบบการศึกษาจัดเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้ วิทยาการ สร้างทักษะ ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดด้านมิติหญิงชาย ดังนั้นผู้วิจัยหวังว่าการสำรวจมิติหญิงชายในแบบเรียนจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้เทคนิคการตรวจนับ (Frequency Count) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในแบบเรียนแยกตามระดับชั้น และวิชาที่หลากหลายตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ตั้งแต่ระดับปฐมวัย (ระดับอนุบาล) ระดับประถมศึกษา (ทั้งระดับตอนต้นและตอนปลาย) และตำราเรียนจากระดับมัธยมศึกษา (ทั้งระดับตอนต้นและตอนปลาย) **รวมทั้งสิ้น 331 เล่ม** โดยใช้วิธีการสุ่มแบบโควตา (Quota Sampling Method) จากหนังสือแบบเรียนที่มีอยู่ในท้องตลาด

การตรวจนับความถี่ของคำและภาพถือเป็นวิธีวิจัยเชิงประจักษ์ที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วโลกในการศึกษามิติหญิงชายในแบบเรียนทั้งในประเทศญี่ปุ่น จีน สหรัฐอเมริกาและกลุ่มประเทศในแถบสแกนดิเนเวีย ซึ่งถือเป็นประเทศที่นักวิชาการด้านสตรีศึกษายอมรับว่าเป็นประเทศที่มีระดับความเสมอภาคหญิงชายสูงในลำดับแรกๆ ของโลก ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจคำและรูปภาพของตัวแสดงที่ปรากฏอยู่ในบทเรียน โดยสังเกตจาก**ลักษณะ 5 ประการ** ของคำและรูปภาพที่สื่อความหมายในเชิงอคติทางเพศหรือเหมารวมทางเพศ โดยทำการบันทึกรายละเอียดลงในแบบฟอร์ม ดังนี้ (1) เพศและจำนวนของตัวแสดงที่ปรากฏ (2) ตรวจนับการใช้ชื่อและคำระบุก่อนชื่อ (3) บริบทของตัวแสดง เช่น ห้องครัว ตลาด โรงพยาบาล (4) คุณลักษณะเด่นของตัวแสดง (5) ลักษณะการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่นครูผู้หญิงสอนหนังสือให้นักเรียน

นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังได้ศึกษาภาพและข้อความที่สื่อถึงการเหมารวมทางเพศด้านต่างๆ เช่น การเหมารวมทางอาชีพการเหมารวมทางพฤติกรรม การเหมารวมบุคลิกภาพเด่นของหญิงชาย (ผู้ชายเข้มแข็งผู้หญิงมักจะอ่อนแอ) เป็นต้น ตลอดจนภาพหรือข้อความที่บอกถึงความแตกต่างระหว่างหญิงชายในการครอบครองพื้นที่สาธารณะ (การหยิบบ้านโอกาสการทำงานนอกครัวเรือน เป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆในสังคม การมีบทบาททางการเมืองในทุกระดับ) การเป็นแม่บ้าน แม่ของลูก การดูแลครอบครัวผู้มีหน้าที่ดูแลความเป็นไปให้ดีในครอบครัว และอคติต่อการส่งเสริมให้ผู้หญิงเป็นผู้นำและสถานะขาดอำนาจที่ผู้หญิงไทยยังต้องเผชิญอยู่ในสังคม (ผู้หญิงถูกมองเป็นเพศอ่อนแอไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้)

ข้อจำกัดของการวิจัยครั้งนี้

การวิจัยทุกฉบับล้วนมีข้อจำกัดเช่นเดียวกับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอกล่าวออกตัวก่อนคือ ผู้วิจัยเป็น นักวิจัย “มือใหม่” ในการทำวิจัยเชิงคุณภาพและด้านมิติหญิงชาย แม้ผู้วิจัยได้ทำงาน งานวิจัยเชิงปริมาณด้านมิติหญิงชายมาหลายชิ้นก็ตาม ข้อจำกัดของงานวิจัยมีดังนี้

1. ผู้วิจัยไม่ได้แยกคำ (words) และ ภาพ (illustrations) ที่ใช้ระบุความเป็นเพศในการนำเสนอ เช่น คำระบุเพศชาย คำระบุเพศหญิง ภาพระบุเพศชาย ภาพระบุเพศหญิง โดยผนวกทั้งสองส่วนรวมเข้าไว้ด้วยกันในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อดูความถี่ของสิ่งที่เกิดขึ้น ทำให้การวิเคราะห์ต้องอาศัยการวิเคราะห์เนื้อหาในรูปแบบอื่นเข้ามาช่วยในการวิเคราะห์เพิ่มเติม
2. การเขียนเรื่องราวต่างๆ ในบทความซึ่งมีพื้นที่จำกัดทำให้ผู้เขียนต้องตัดเนื้อหาบางส่วนของการวิจัยออกและอาจนำเสนอผลการวิจัยเป็นสองครั้งเพื่อให้สอดคล้องกับมาตรฐานของทางวารสาร
3. ผู้วิจัยได้ชี้ให้เห็นปัญหามิติหญิงชายได้เป็นเพียงบางส่วนและมีได้มีเจตนาให้ผู้อ่าน “จับผิด” แบบเรียนเล่มหนึ่งเล่มใด กลุ่มคนใดกลุ่มคนหนึ่ง ดังนั้น การเขียนอ้างอิงชื่อของแบบเรียนในบทความนี้เป็นเพียงเหตุผลทางวิชาการเท่านั้น
4. การวิเคราะห์เนื้อหาบางส่วนที่นำเสนอในบทความนี้ ผู้เขียนขออน้อมรับความผิดพลาดทุกประการ เนื่องจากบางมุมมองของการวิเคราะห์เป็นเพียงส่วนที่ผู้เขียนต้องการแบ่งปันประสบการณ์กับผู้อ่านบทความแต่เพียงลำพัง

ผลการวิจัย

แบบเรียนระดับปฐมวัย (อนุบาล)

ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจแบบเรียนในระดับปฐมวัยโดยอ้างอิงจากหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย ปี พ.ศ. 2546 ทั้งหมด 124 เล่ม และเป็นหนังสือภาพทั้งหมดมีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนรู้ และ/หรือเพื่อส่งเสริมจินตนาการของเด็กปฐมวัยคณะผู้วิจัยได้ทำการสำรวจหนังสือที่ส่งเสริมการเรียนรู้ (Learning) รวม 50 เล่ม และหนังสือนิทานภาพ (Story) รวม 74 เล่ม เมื่อทำการตรวจนับภาพและข้อความที่แสดงถึงเด็กชาย ผู้ชาย เด็กหญิง ผู้หญิง ตลอดจนการใช้คำหรือภาพที่ไม่สามารถระบุเพศได้เป็นตัวหลักในการดำเนินเรื่อง ผลการศึกษาเกี่ยวกับความถี่ปรากฏอยู่ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย (ต่อเล่ม) การใช้ภาพและคำใช้ระบุชายหญิงแยกตามประเภทของแบบเรียนในระดับปฐมวัย

หนังสือประเภท	เด็กชาย	ผู้ชาย	เด็กหญิง	ผู้หญิง	ไม่ระบุเพศ
หนังสือการเรียนรู้ (ทั้งหมด 50 เล่ม)	30.96	15.70	24.84	15.48	4.12
หนังสือนิทานภาพ (ทั้งหมด 74 เล่ม)	10.66	10.36	9.26	10.42	44.05
รวม (รวม 124 เล่ม)	18.85	12.52	15.54	12.46	27.95

จากตารางที่ 1 พบว่า หนังสือที่ใช้ในระดับปฐมวัยเป็นรูปหรือคำที่ไม่ระบุเพศชายหญิงในสัดส่วนที่สูงที่สุดเฉลี่ย 27.95 ครั้งต่อแบบเรียนหนึ่งเล่ม เนื่องจากมีหนังสือบางส่วนมักใช้สัตว์และสิ่งของที่ไม่สามารถระบุเพศ (เช่น การใช้สี สัตว์ ลูกเต๋า ลูกฟุตบอล สายรุ้ง ลูกโป่ง เป็นตัวละครในเรื่อง) เป็นตัวแสดงหลักในการดำเนินเรื่อง เช่น ในหนังสือนิทานชื่อ “เด็กเดียวในป่า ความมืด” ได้ใช้ตัวละครตายน้อยชื่อเด็กเดียว ซึ่งไม่สามารถระบุเพศได้เป็นตัวเอกในการดำเนินเรื่องโดยมีหมี ลิง เม่นและกระรอก เป็นเพื่อนของเด็กเดียว เมื่อพิจารณาสัดส่วนของการใช้ภาพและคำแล้ว หนังสือนิทานภาพเป็นหนังสือที่มีความถี่การใช้ภาพและคำที่ไม่ระบุเพศในสัดส่วนที่สูงกว่าหนังสือการเรียนรู้มากกว่าหลายเท่าเมื่อวิเคราะห์ถึงการที่ใช้ภาพและคำที่ระบุผู้ชายและผู้หญิงในหนังสือทั้งสองประเภทพบว่า อยู่ที่ประมาณ 12 ครั้งต่อเล่ม และปรากฏว่าจะมีการใช้ภาพและคำระบุถึงเด็กชาย (เฉลี่ย 18.85 ครั้ง) มากกว่าเด็กหญิง (เฉลี่ย 15.54 ครั้ง) เพียงเล็กน้อย

โดยทั่วไปหากพิจารณาความถี่การใช้คำและภาพระบุเพศและวัยในหนังสือแบบเรียนปฐมวัย จะพบว่าต่ำกว่าระดับการศึกษาอื่นๆ เนื่องจากแบบเรียนปฐมวัยมักเป็นเรื่องสั้นๆ เป็นหนังสือภาพที่มีการดำเนินเรื่องด้วยตัวอักษรไม่มาก ไม่ซับซ้อนและหนังสือในระดับนี้จะมีย่านหน้าไม่มากเมื่อเทียบกับแบบเรียนในระดับชั้นอื่นๆ ที่สูงขึ้น เช่น หนังสือเสริมการเรียนรู้จะมีความหนา

ของเล่มอยู่ที่ 30-40 หน้าเท่านั้นและส่วนใหญ่ก็จะใช้รูปภาพในบริบทต่างๆเพื่อสื่อความหมาย นอกจากนั้น คำอธิบายที่มีเหตุผลเพียงพอสำหรับการใช้คำที่ระบุเพศชายและการใช้คำที่ระบุเพศหญิง มีค่าเฉลี่ยต่อเล่มที่ค่อนข้างใกล้เคียงกันคือในช่วงปฐมวัยนักเรียนจะเรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิงที่เป็นแม่ และคุณครูผู้เป็นบุคคลใกล้ๆ ตัวในสัดส่วนที่สูงมากพร้อมกับบทบาทพื้นฐานของผู้ชาย (เด็กชาย) ที่ปรากฏอยู่ในครอบครัวเท่านั้น จึงทำให้ประเด็นการนับความถี่ของหญิงชายในปฐมวัยมีสัดส่วนที่ค่อนข้างใกล้เคียงกัน ตัวอย่างเช่นในหนังสือเสริมประสบการณ์ “ครอบครัวของฉัน” ได้พูดถึงบทบาทของแม่ในฐานะผู้เลี้ยงดูลูกๆ มีหน้าที่ในการทำกับข้าวและดูแลลูก กล่อมลูกๆก่อนนอน ในขณะที่ “คุณพ่อ” เป็นหัวหน้าครอบครัว ต้องทำงาน เพื่อหาเงินมาเลี้ยงลูก นอกจากนั้น ในหนังสือเล่มเดียวกันก็มีการระบุถึง “คุณหมอ” ซึ่งเป็นผู้ชาย ในขณะที่เด็กหญิงมีบทบาทเป็น “ผู้ป่วย” รับฟังคำสั่งจากคุณหมอลงถึงเรื่องยา เวลากินยา และต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เพื่อให้สุขภาพแข็งแรงขึ้น

บทบาท “การเป็นครู” ยังถือเป็นบทบาทที่หนังสือแบบเรียนแทบจะผูกขาดให้กับผู้หญิง เช่น ในหนังสือการเรียนรู้ “โรงเรียนของฉัน” คุณครูและบรรณารักษ์ในห้องสมุดทั้งหมดล้วนเป็นผู้หญิง ซึ่งแสดงอารมณ์ที่แตกต่างกัน เช่น หน้าตาบึ้งตึงเมื่อตักเตือนนักเรียน ยิ้มแย้มเมื่อร่วมกิจกรรมกับเด็กเล็ก แต่ไม่มีภาพของผู้ชายที่มีอาชีพเป็นครู และแสดงกริยาในรูปแบบเดียวกัน ดังนั้น จึงไม่แปลกเลยที่เด็กเล็กในระดับปฐมวัยจะหยิบบทบาทความเป็นครูเข้ากับบทบาทที่เหมาะสมให้แก่ผู้หญิงเพียงฝ่ายเดียว ในส่วนของบทบาทพื้นฐานของฝ่ายชายนั้นพบว่า ผู้ชายจะได้รับการหยิบบทบาทเป็นผู้นำด้านอาชีพ ตัวอย่างเช่น ในหนังสือการเรียนรู้ชื่อ “ท้องถิ่นของฉัน” ได้แสดงภาพของผู้ชายมีบทบาทเป็นตำรวจ กำนัน แพทย์ ในขณะที่ผู้หญิงเป็นพยาบาลครูเท่านั้น จึงเป็นการแบ่งบทบาทกันระหว่างเพศที่ไม่สะท้อนความเป็นจริงมากนัก

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบแบบเรียนระดับปฐมวัยทั้งสองประเภท พบว่าหนังสือแบบเรียนเพื่อการเรียนรู้จะมีการใช้คำและภาพที่ระบุเพศและวัย ซึ่งแยกออกเป็น เด็กชายและผู้ชาย เด็กหญิงและผู้หญิง ในสัดส่วนที่สูงกว่าหนังสือนิทานภาพ อย่างมีนัยสำคัญ เช่น มีการใช้คำหรือภาพระบุเด็กชายสูงถึง 30.96 ครั้งต่อเล่ม และระบุถึงเด็กหญิงสูงถึง 24.84 ครั้งต่อเล่มสำหรับหนังสือเพื่อการเรียนรู้ ในขณะที่ พบว่ามีการระบุถึงเด็กชายเพียง 10 ครั้งต่อเล่ม และระบุถึงเด็กผู้หญิงทั้งหมดเฉลี่ย 9.26 ครั้งในหนังสือนิทานภาพ เป็นต้นความแตกต่างของระดับการใช้คำระบุเพศชายหญิงในหนังสือทั้งสองประเภท อาจเกิดจากวัตถุประสงค์ของแบบเรียนที่แตกต่างกันได้

หนังสือเพื่อการเรียนรู้พยายามที่จะให้ข้อมูลผ่านรูปและตัวหนังสือเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ในตัวของเด็กเล็ก ในขณะที่หนังสือนิทานภาพนั้นจะใช้เป็นเครื่องมือส่งเสริมการจินตนาการ จึงทำให้มีการใช้ภาพ สี สิ่งของ เข้ามาเสริมการเรียนรู้แทนการใช้ตัวละครมาดำเนินเรื่องเป็นตัวสำคัญ

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาการเหมารวมและอคติทางเพศในมิติต่างๆ พบว่าการเหมารวมทางอาชีพของผู้หญิงมีสัดส่วนสูงกว่าชาย โดยผู้หญิงจะประกอบอาชีพที่สังคมกำหนดไว้ให้เช่น คุณครู บรรณารักษ์ และพยาบาล ซึ่งเพศหญิงเท่านั้น ที่ถูกกำหนดให้ประกอบอาชีพนี้ และผู้หญิงเป็นผู้จัดจรงพื้นที่ส่วนตัว (แม่ดูแลลูก แม่ทำอาหาร แม่อยู่ในห้องครัว) และมีหน้าที่ในครัวเรือนสูงกว่าชาย เช่นในหนังสือเสริมประสบการณ์ “ครอบครัวของฉัน” ในขณะที่ผู้ชายจะเป็นแพทย์ ตำรวจ ทหาร แสดงถึงภาพของ “พ่อ” ใส่เครื่องแบบต้องทำงานอยู่นอกครัวเรือน ในขณะที่แม่ใส่ผ้ากันเปื้อนโดยสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ชายเป็นผู้ควบคุมปัจจัยทางเศรษฐกิจ ในขณะที่ผู้หญิงเป็นผู้รับผิดชอบเรื่องความเป็นไปของครัวเรือนในลักษณะเดียวกันหนังสือสาระการเรียนรู้ “ครอบครัวของฉัน” ยังได้แสดงการแบ่งบทบาท หน้าที่ที่ไม่เป็นธรรมระหว่างหญิงชายกล่าวคือแม่มีหน้าที่ทำอาหารในขณะที่พ่อกำลังนั่งอ่านหนังสือพิมพ์ในห้องรับแขก

นอกจากนั้นผู้ชายยังเป็นเพศที่ได้รับการหยิบบทบาทเป็นผู้นำมากกว่าผู้หญิงและผู้หญิงยังมีสถานะพึ่งพาผู้ชายมากกว่า เช่นในหนังสือสาระการเรียนรู้ “ครอบครัวของฉัน” แสดงบทบาทที่ผู้หญิงต้องทำอาหาร เป็นแม่บ้าน เย็บผ้า ในขณะที่ผู้ชายทำงานนอกบ้านและมีบทบาทในการซื้อของเล่นให้ลูกๆและในหนังสือสาระการเรียนรู้ “ท้องถิ่นของฉัน” ได้แสดงภาพความเป็นผู้นำที่สังคมหยิบบทบาทให้ชัดเจนเช่นผู้ชายมักถูกแสดงให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ตำรวจ แพทย์ ในขณะที่ผู้หญิงจะถือบทบาทที่ด้อยกว่าเสมอ เช่น การเป็นพยาบาลข้างๆ หมอที่เป็นชาย การเป็นแม่ค้าในขณะที่ผู้ชายเป็นลูกค้าผู้หญิงในบทบาทของครู ในส่วนการเหมารวมในประเด็นลักษณะบุคลิกภาพหญิงชาย จะไม่เด่นชัดมากนัก เนื่องจากส่วนหนึ่งของแบบเรียนยัง

ใช้ภาพและคำที่ไม่ระบุเพศใดเพศหนึ่ง แต่ก็พบว่า เด็กผู้หญิงจะแสดงอารมณ์ที่อ่อนแอกว่าเด็กผู้ชายเสมอ เช่น ร้องไห้ เด็กชายถูกนำเสนอด้วยบุคลิกที่ร่าเริง ชุกชุก แต่เด็กหญิงจะอยู่ลักษณะเรียบร้อย ว่านอนสอนง่าย เป็นต้น ในการสำรวจครั้งนี้ พบว่าหนังสือบางส่วนประมาณ 15 เล่มในการศึกษาครั้งนี้ไม่ได้สะท้อนมิติหญิงชายเด่นชัดมากนัก

ระดับประถมศึกษา

จากการสำรวจแบบเรียนในระดับประถมศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีพ.ศ.2551 จำนวน 107 เล่ม แยกเป็นหนังสือแบบเรียนประถมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 17 เล่ม แบบเรียนประถมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 16 เล่ม หนังสือประถมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 19 เล่ม หนังสือประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 16 เล่ม หนังสือประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 20 เล่ม หนังสือประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 19 เล่ม และเมื่อแยกแบบเรียนตามรายวิชาพบว่า เป็นหนังสือคณิตศาสตร์ 10 เล่ม วิชาวิทยาศาสตร์จำนวน 12 เล่ม วิชาภาษาไทยจำนวน 24 เล่ม วิชาภาษาอังกฤษจำนวน 8 เล่ม วิชาสังคมศึกษาจำนวน 17 เล่ม วิชาสุขศึกษาจำนวน 17 เล่ม วิชาการงานจำนวน 12 เล่ม และวิชาศิลปศึกษาจำนวน 17 เล่มตามลำดับ

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย (ต่อเล่ม) ของการใช้ภาพ และคำที่แสดงถึงเพศและวัย และการใช้ภาพและคำกลางที่ไม่ระบุเพศในแบบเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – ประถมศึกษาปีที่ 6 แยกตามระดับ

แบบเรียนในระดับชั้น	เด็กชาย	ผู้ชาย	เด็กหญิง	ผู้หญิง	ไม่ระบุวัยและเพศ
ประถมศึกษาปีที่ 1	159.41	94.12	89.47	101.41	41.29
ประถมศึกษาปีที่ 2	137.62	87.06	130.38	85.63	18.38
ประถมศึกษาปีที่ 3	124.68	200.95	146.47	144.05	9.95
ประถมศึกษาปีที่ 4	113.31	142.50	79.88	100.50	84.00
ประถมศึกษาปีที่ 5	115.75	159.65	77.50	127.50	6.60
ประถมศึกษาปีที่ 6	104.21	245.26	91.53	211.63	9.47
รวมเฉลี่ย	125.13	158.36	102.40	130.93	26.55

ผลการตรวจนับความถี่ของภาพและคำที่ใช้ระบุถึงเด็กชาย ผู้ชาย เด็กหญิง ผู้หญิงและภาพหรือข้อความกลางที่ไม่ระบุเพศใดๆ พบว่า ในแบบเรียนของนักเรียนระดับประถมศึกษาภาพและคำที่ใช้ระบุถึงผู้ชายปรากฏมากที่สุด กล่าวคือ เฉลี่ยอยู่ที่ 158.36 ครั้งต่อเล่ม ในขณะที่ภาพและคำที่ใช้ระบุผู้หญิง มีความถี่มากเป็นอันดับที่สอง ปรากฏอยู่ที่ระดับ 130.93 ครั้งต่อเล่ม เมื่อพิจารณาการใช้ภาพและคำที่ระบุเด็กชาย เด็กหญิง ภาพและคำที่ใช้ระบุถึงเด็กชาย ก็มีสัดส่วนสูงกว่าภาพหรือข้อความที่ระบุถึงเด็กหญิงกล่าวคือ 125.13 ครั้งต่อเล่ม ในขณะที่ภาพหรือข้อความที่สื่อถึงเด็กหญิงปรากฏอยู่ที่ 102.40 ครั้งต่อเล่ม

หากมองจากจำนวนความถี่ของการใช้ภาพและคำที่ระบุเพศ ระดับความถี่ของการใช้คำและภาพระบุเพศไม่ปรากฏความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อพิจารณาเพียงค่าเฉลี่ยต่อเล่ม และแม้ว่าสัดส่วนการใช้คำและภาพของผู้ชาย และเด็กชายจะสูงกว่าภาพและคำของความเป็นหญิงเกือบทุกระดับชั้นในระดับประถมศึกษาก็ตามนอกจากนั้น หากพิจารณาการใช้ภาพและคำกลางๆ ที่ไม่ระบุวัยและเพศก็พบว่าสัดส่วนการใช้คำดังกล่าว (เฉลี่ยอยู่ที่ 26.55 ครั้งต่อเล่มเท่านั้น) มีสัดส่วนที่ต่ำกว่าการใช้คำระบุวัยและเพศไม่น้อยกว่าสี่เท่า สิ่งที่น่าสนใจในการศึกษาครั้งนี้คือ การใช้ภาพและคำระบุเพศมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้นเรื่อยๆ และสูงที่สุดในแบบเรียนที่ใช้อยู่ในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 (การใช้ภาพและคำระบุผู้ชายอยู่ที่ 245.26 ครั้งต่อหนังสือหนึ่งเล่มในแบบเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เมื่อเทียบกับการใช้ภาพและคำระบุผู้ชายในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เฉลี่ยอยู่ที่ 94.12 ครั้ง) การใช้คำที่ระบุเพศและวัยที่มีแนวโน้มสูงขึ้นนี้ทำให้ผู้วิจัยรู้สึกว่าการเรียนและเยาวชนได้เรียนรู้บทบาทหน้าที่ ตลอดจนจรรยาบรรณในสังคมต่างๆ ในสัดส่วนที่สูงขึ้นเรื่อยๆ จากแบบเรียนของตน ความรู้สึกนึกคิดในประเด็นมิติหญิงชายที่สูงขึ้นเรื่อยๆ นั้นนอกจากจะเป็นตัวบ่งชี้และตอกย้ำหน้าที่ของหญิงชายที่ไม่เสมอภาคกัน ระดับของความเข้มข้นของการตอกย้ำเรื่องหญิงชายกลับมีเข้มข้นมากขึ้นเมื่อนักเรียนก้าวไปศึกษาในระดับที่สูงขึ้นการให้ความสำคัญต่อเพศชายที่แตกต่างและไม่สัมพันธ์กับความเป็นจริงนี้

ย่อมส่งผลต่อเจตคติของเยาวชนต่อ “ความสำคัญ” ของหญิงชายในสังคมไทยที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยตอกย้ำให้ความสำคัญของผู้หญิงในตำแหน่งที่ด้อยกว่าชายอยู่เสมอตัวอย่างเช่นในแบบเรียนวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 มีการกล่าวถึงบทบาทของผู้ชายในบริบทที่หลากหลาย เช่น ผู้ชายในฐานะที่เป็นพระผู้นำทางศาสนา ตำรวจ ผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ และนักดับเพลิง แต่กลับพบว่าการกล่าวถึงบทบาทของผู้หญิงในบริบทที่ค่อนข้างจำกัดอยู่เพียงการเป็นครู แม่ค้าแม่บ้านจับจ่ายอาหารในตลาด และบรรณารักษ์ ในหนังสือวิชาประวัติศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เป็นแบบเรียนที่กล่าวถึงผู้ชายในทุกบทบาทตั้งแต่การเป็นกษัตริย์ เทพเจ้า นักการเมือง ผู้นำและผู้ริเริ่มทางวิชาการ นักนวัตกรรม นักปกครอง ในทุกระดับ แต่ไม่ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้หญิงในประวัติศาสตร์เลยแม้สักคนเดียว ซึ่งสะท้อนถึงภาวะ “ชายเป็นใหญ่” “ชายคือผู้นำ” “ชายผู้เฉลียวฉลาด” “ชายผู้อดทน” แต่ไม่ได้มีการวางแผนแบบเรียนให้สะท้อนตัวแบบเชิงบทบาทที่เหมาะสมให้แก่นักเรียนหญิงนอกเหนือจากบริบทของการเป็นมารดาและภรรยา

เมื่อพิจารณาเข้าไปในความถี่ของการใช้คำระบุเพศและวัยก็พบลักษณะของการใช้ตัวอย่างของเด็กชายในฐานะผู้เรียนวิชาวิทยาศาสตร์ ในแบบเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ระดับประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า การใช้ตัวอย่างที่เป็นเด็กผู้ชายในฐานะผู้เรียน มีมากกว่าการใช้ตัวอย่างเพื่ออ้างอิงถึงเด็กผู้หญิง การนำเสนอผู้ชายในฐานะนักเรียนและนักวิทยาศาสตร์ไปพร้อมๆ กันก็มีคุณลักษณะที่เด่นชัดกว่าเมื่อกกล่าวถึงผู้หญิงในฐานะนักวิทยาศาสตร์และนักนวัตกรรมเช่นกัน

ประเด็นการใช้ภาพและคำกลางที่ไม่ระบุเพศในแบบเรียนในระดับประถมศึกษาชั้นนี้มีสัดส่วนน้อยมากในระดับประถมศึกษาเมื่อเปรียบเทียบกับการใช้คำและภาพเพื่อระบุเพศ เช่นมีการใช้คำระบุเพศชายถึง 395 ครั้ง เพศหญิง 116 ครั้ง แต่มีการใช้คำไม่ระบุเพศเพียง 1 ครั้ง นั่นคือคำว่า “ฝั่ง” ในแบบเรียนวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ตัวอย่างของการเรียบเรียงแบบเรียนในลักษณะนี้ ย่อมชี้ให้เห็นว่าความสำคัญของผู้หญิงและชายมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนและเมื่อนักเรียนเติบโตขึ้นก้าวสู่ระดับชั้นที่สูงขึ้น ย่อมหมายถึงการปลูกฝังอคติ ความโน้มเอียง และความสำคัญของบทบาทของชายที่สำคัญกว่าหญิง ตามลำดับ

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย (ต่อเล่ม) ของการใช้ภาพ และคำที่แสดงถึงเพศและวัย และการใช้ภาพและคำกลางที่ไม่ระบุเพศในแบบเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – ประถมศึกษาปีที่ 6 แยกตามวิชา

แบบเรียนวิชา	เด็กชาย	ผู้ชาย	เด็กหญิง	ผู้หญิง	ไม่ระบุเพศและวัย
คณิตศาสตร์	109.80	128.60	95.70	182.00	48.00
วิทยาศาสตร์	65.83	42.00	56.17	57.83	11.42
ภาษาไทย	173.50	278.13	104.92	197.67	49.67
ภาษาอังกฤษ	214.00	189.63	218.38	210.50	41.25
สังคมศึกษา	101.76	260.71	124.88	161.35	9.41
สุขศึกษา	290.86	73.71	177.57	75.57	5.29
การงาน	45.33	66.67	55.50	57.58	3.58
ศิลปศึกษา	77.35	71.41	60.53	65.00	27.18
รวมเฉลี่ย	125.13	158.36	102.40	130.93	26.55

เมื่อแยกวิเคราะห์ภาพและคำที่ใช้ระบุถึงเด็กชาย ผู้ชาย เด็กหญิง และผู้หญิง และภาพหรือคำที่เป็นกลางไม่ระบุเพศแยกตามรายวิชาพบว่า วิชาที่ใช้ภาพและข้อความระบุผู้ชายสูงสุด (278.13 ครั้งต่อเล่ม) คือวิชาภาษาไทย ตามด้วยวิชาสังคมศึกษา (260.71 ครั้งต่อเล่ม) และวิชาภาษาอังกฤษ (189.63 ครั้งต่อเล่ม) ในขณะที่วิชาภาษาอังกฤษใช้คำระบุถึงผู้หญิงสูงสุดเฉลี่ยอยู่ที่ 210.50 ครั้ง ตามด้วยวิชาภาษาไทย (197.67 ครั้งต่อเล่ม) และวิชาคณิตศาสตร์ (182.00 ครั้งต่อเล่ม)

เมื่อพิจารณาการใช้ภาพและคำระบุเด็กหญิงและเด็กชาย ภาพและคำที่ใช้ระบุเด็กชายมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าการใช้คำระบุเด็กหญิง และพบว่า ในวิชาสุขศึกษาเป็นวิชาที่ใช้ภาพและคำระบุเด็กชาย (เฉลี่ย 290.86 ครั้ง) มากกว่าเด็กหญิงประมาณหนึ่งเท่าครึ่ง (เฉลี่ย 177.57 ครั้งต่อเล่ม) ในส่วนของการใช้ภาพและคำกลางๆ ที่ไม่ระบุเพศ พบว่าความถี่ของการใช้ภาพและคำดังกล่าว มีการผกผันกับการใช้ภาพและคำระบุเพศใตพบว่าวิชาภาษาไทย วิชาสุขศึกษา และวิชาภาษาอังกฤษ ล้วนเป็นวิชาที่ว่าด้วยการใช้บุคคลในบริบทต่างๆ เป็นตัวละครในการดำเนินเรื่องตลอดจนบอกกล่าวเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ กล่าวคือ วิชาภาษาไทย เป็นวิชาที่สะท้อนคุณค่าทางภาษาผ่านบทความ วรรณกรรม วรรณคดีและพงศาวดารที่ปรากฏอยู่ ล้วนสะท้อนค่านิยมชายเป็นใหญ่มาแต่อดีต เช่น ในหนังสือวิชาภาษาไทย หลักของภาษาและการใช้ภาษา ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 นำเสนอความมีคุณธรรมของเด็กสองคนในเรื่อง กล่าวคือ นันทา (พี่ชาย) และฟ้าสว่าง (น้องสาว) แสดงถึงบทบาทของพี่ชายในการตัดสินใจที่เด็ดเดี่ยวเมื่อเก็บกระเป๋เงินได้ที่ท้องถนน ฟ้าสว่างในฐานะน้องสาวต้องการใช้เงินที่เก็บได้ แต่นันทาพี่ชายคิดว่าความถูกต้องคือการนำเรื่องนี้ไปแจ้งให้พ่อแม่ทราบ ประเด็นดังกล่าวอาจทำให้นักเรียนทั่วไป มองว่าผู้ชายมักจะเป็นผู้ใช้เหตุผล ไตร่ตรองและเห็นใจผู้อื่นซึ่งแสดงถึงคุณธรรมและศีลธรรม มากกว่าการตัดสินใจชั่ววูบของเด็กผู้หญิง วิชาสุขศึกษา เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการสร้างสุขอนามัยให้เกิดขึ้นกับบุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคม การทำความเข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างเพศ รายละเอียดด้านเนื้อหายังสะท้อนให้เห็นภาพของผู้ชายเป็นตัวหลักในบริบทต่างๆ ในแบบเรียนวิชาสุขศึกษา และพลศึกษา ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ได้สะท้อน “ภาวะชายเป็นใหญ่” ในทุกบริบทเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่ตีงามระหว่างหญิงและชาย ระบุว่า “นักเรียนหญิง ไม่ควรให้เพื่อนชายถูกเนื้อต้องตัว จับมือถือแขน เพราะเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับวัฒนธรรมที่ตีงามของไทย...” และได้กำหนดข้อห้าม ข้อควรเลี่ยงในความสัมพันธ์หญิงชายทั้งหมดไว้ 10 ประการทุกประการ ล้วนเป็นข้อห้าม ข้อไม่เหมาะสม ข้อควรหลีกเลี่ยง เตือนใจฝ่ายหญิงทั้งหมด เช่น หลีกเลี่ยงการอยู่ลำพังกับผู้ชาย หลีกเลี่ยงการถูกเนื้อต้องตัว หลีกเลี่ยงการเดินที่เปลี่ยว หลีกเลี่ยงการออกนอกบ้านในเวลากลางคืน เป็นต้น และภัยอันตรายต่างๆ ล้วนเกิดต่อผู้หญิงทั้งหมด แนวคิดเช่นนี้ย่อมปลูกฝังจิตสำนึกการเจียมเนื้อเจียมตัว การบ่มเพาะความรู้สึกดีด้วยทางเพศด้านจิตใจ และความน่ากลัวของสังคมที่เกิดจากชายแต่ผู้หญิงต้องเป็นผู้ป้องกันตนเองเสมอ นอกจากนี้ บทเรียนเกี่ยวกับสุขอนามัยในแบบเรียนเล่มดังกล่าว ได้นำเสนอภาพของเด็กชายทั้งหมดเกี่ยวกับการเล่นกีฬา (ปรากฏภาพเด็กชายเล่นกีฬาสากลอยู่ทั้งหมด 534 ครั้ง แต่ปรากฏภาพเด็กหญิงในกิจกรรมพื้นบ้านอยู่ทั้งหมด 252 ครั้ง) ซึ่งจะช่วยให้เยาวชนรู้สึกว่าการเล่นกีฬาเป็นกิจกรรมของผู้ชาย

ในวิชาภาษาอังกฤษเป็นการเรียนภาษาต่างประเทศที่ศึกษาบทบาทที่แตกต่างกันของชายหญิงในบริบทต่างๆ เช่น บทบาทด้านงาน อาชีพ ครอบครัว หน้าที่ของชายยังเหนือกว่า เด่นกว่า มากกว่าของผู้หญิง ตัวอย่างเช่น ในหนังสือรายวิชาพื้นฐานภาษาอังกฤษ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผู้หญิงจะถูกจำกัดบทบาทไว้ในครัวเรือน เช่น การนอน การทำอาหาร การสอนหนังสือ แต่ผู้ชายจะมีกิจกรรมเชิงรุก (Active) มากกว่าเช่น การปีนต้นไม้ การพายเรือ การเล่นพร้อมกับเพื่อนๆ การใช้คอมพิวเตอร์ เป็นต้นนอกจากนั้น ในเชิงบทบาทด้านอาชีพ ก็มีการนำเสนออาชีพดั้งเดิมของชายที่เด่นกว่า เหนือกว่าหญิงอย่างเห็นได้ชัด

ในหนังสือ Projects : Play & Learn ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แสดงถึงผู้ชายผูกขาดอาชีพแพทย์ และทนายความ แต่ผู้หญิงถูกนำเสนอให้มีบทบาท แม่ภรรยา แม่ค้า ในสัดส่วนที่สูงมาก นอกจากนั้น เมื่อใดก็ตามที่บุคคลถูกใช้สะท้อนบทบาทสำคัญต่างๆ ในสังคมไทย เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้ชายยังเป็นบุคคลที่ถูกกล่าวถึงก่อนและถูกกล่าวขานบ่อยกว่าผู้หญิงเสมอ

เมื่อผู้วิจัยได้ทำการตรวจนับการเหมารวมและอคติทางเพศที่ปรากฏอยู่ในแบบเรียนระดับประถมศึกษา พบว่าการเหมารวมทางอาชีพของผู้หญิง (ผู้หญิงเป็นพยาบาล เลขาณูการ เป็นต้น) มีสัดส่วนสูงกว่าและมักจะด้อยกว่าผู้ชาย (ผู้ชายเป็นหมอ ตำรวจ เป็นต้น) เช่น ในแบบเรียนวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ผู้ชายยังถูกนำเสนอผ่านรูปภาพที่ยังคงผูกขาดสถานะผู้นำทางศาสนานักการเมืองท้องถิ่น ข้าราชการ แต่ผู้หญิงถูกโยงกับบทบาทของนักเรียน แม่ค้า คุณครู เท่านั้น เป็นต้น ผู้ชายเป็นผู้ใช้ชีวิตนอกครัวเรือนบ่อยกว่าผู้หญิงผู้นำชายปรากฏภาพและคำบ่อยกว่าของผู้หญิงมากถึงสามเท่า เช่นในแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม เศรษฐศาสตร์และภูมิศาสตร์ ระดับชั้น ป. 5 ได้นำเสนอภาพของผู้ชายเกือบทั้งหมดในเวทีการเมืองทุกระดับ แต่ผู้หญิงยังถูกจำกัดอยู่กับงานครัวเรือน และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสามี และลูกๆ นอกจากนั้น ผู้ชายยังถูกมองว่าเป็นผู้มีบุคลิกภาพเชิงรุกมากกว่าผู้หญิง (สอดคล้องกับผลวิจัยที่ว่าบุคลิก

เชิงรับจะเป็นบุคลิกหลักของเพศหญิงมากกว่าเพศชาย) เช่น การใช้ภาพของเด็กชาย ผู้ชายกำลังเล่นกีฬา โดยไม่มีภาพของผู้หญิงในจำนวนและภาพที่เหมาะสม ทำให้เยาวชนมองว่า การกีฬานั้นยังเป็นเรื่องของผู้ชาย ดังเช่นปรากฏในหนังสือวิชา สุขศึกษาและพลศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ที่หยิบโยนผู้ชายกับกีฬาสากลประเภทต่างๆ ในขณะที่นำเสนอภาพของผู้หญิงกับกิจกรรมในร่มหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสวยงามเท่านั้น เช่น การเล่นสเก็ตน้ำแข็งที่แสดงถึงความอ่อนช้อยของผู้หญิง เป็นต้น

เมื่อพิจารณาประเด็นการเหมารวมและอคติทางเพศแยกตามรายวิชา พบว่าวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่นำเสนอภาพเหมารวมทางอาชีพของผู้หญิงมากที่สุด ตัวอย่างเช่น แบบเรียนวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ได้กล่าวถึงประเด็นบุคคลในชุมชนและหน้าที่ของบุคคลเหล่านี้ ประกอบด้วย พระสงฆ์ ผู้สูงอายุ ตำรวจ ครู และหมอ ล้วนเป็นภาพระบุว่าผู้ชายเป็นฝ่ายที่เหมาะสมกับอาชีพและสถานภาพนี้ทั้งหมด ยกเว้นอาชีพเดียวเท่านั้น คืออาชีพครูที่แสดงเป็นภาพของผู้หญิง การนำเสนอภาพของบุคคลในชุมชนที่สะท้อนให้เห็นถึงการครอบงำในสายอาชีพและสถานภาพที่ได้รับการยกย่องของฝ่ายชาย แสดงถึงการกดทับ การเอาเปรียบ และการไม่แยแสต่อบทบาทของผู้หญิงในชุมชน

ในประเด็นการจับจองพื้นที่ระหว่างชายหญิง ผู้ชายจับจองพื้นที่สาธารณะมากกว่าผู้หญิง เช่นการแสดงภาพของ “การทำงานที่ก่อให้เกิดรายได้” ผู้หญิงยังมีบทบาทจำกัดอยู่ในกิจกรรมพื้นฐานที่สังคมกำหนดให้ไว้ภายในขอบเขตครัวเรือนที่จำกัด แบบเรียนวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ตัวอย่างเช่น ผู้หญิงผูกขาดการทอ จำหน่ายผลิตภัณฑ์ทางเกษตร ในขณะที่ผู้ชายควบคุมปัจจัยการผลิต เช่น การดำนา ควบคุมการเงินผ่านธุรกรรม ซึ่งสะท้อนถึงการควบคุมผู้หญิงให้อยู่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างง่าย ๆ เท่านั้น นอกจากนี้ ผู้ชายปรากฏเป็นผู้นำมากกว่าผู้หญิงและผู้ชายมักจะมีตำแหน่งทางสังคมสูงกว่าผู้หญิงเสมอๆ ตัวอย่างเช่น แบบเรียนเล่มดังกล่าว แสดงภาพของผู้หญิงในการผูกขาดอาชีพครูเกือบทุกๆ หน้าของการนำเสนอ แต่กำหนดให้ผู้ชายมีตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน ครูใหญ่ของโรงเรียน ซึ่งสะท้อนถึงอคติของผู้ชายที่มีเหนือผู้หญิงในเชิงอำนาจ และสะท้อนสภาวะการควบคุมการกดทับเชิงบทบาท และอำนาจหน้าที่อีกด้วย

เมื่อพิจารณาแบบเรียนวิชาสุขศึกษา มีเนื้อหาที่แสดงบุคลิกภาพเชิงรุกของผู้ชายมากกว่าผู้หญิงมากที่สุด ตัวอย่างของการแสดงบุคลิกที่แตกต่างกันระหว่างเด็กหญิง เด็กชายในแบบเรียนวิชารักสุขภาพ กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีการแสดงภาพที่บ่งบอกถึงเด็กชายเป็นตัวอย่างของผู้เล่นกีฬาอย่างไม่สมดุลง เช่นนำเสนอเด็กชายกับกีฬาตะกร้อ ฟุตบอล กีฬาสากลอื่นๆ ตลอดจนเครื่องดนตรีสากลเช่น กีตาร์ แต่นำเสนอภาพของเด็กหญิงกำลังซ้อมรำ ร่ายรำหรือภาพของการเกี่ยวพาราสีหญิงผ่านรูป สะท้อนให้สังคมเห็นถึงการแบ่งแยกกิจกรรมที่เหมาะสมกับชายและหญิงที่แตกต่างกัน เพื่อให้เกิดการ “จัดกลุ่ม” กิจกรรม และกีฬาตามเพศอีกด้วยการจัดกลุ่มของกิจกรรมดังกล่าวสร้างอคติแก่เยาวชนด้านบุคลิกภาพที่สังคมชื่นชอบในเด็กชาย และการบิดเบือนความเป็นจริงด้านบุคลิกภาพของเด็กหญิงให้เป็นผู้สงบเสงี่ยม และทำกิจกรรมที่สังคมของผู้ชายกำหนดไว้ให้เท่านั้น

แบบเรียนในระดับมัธยมศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาในหนังสือแบบเรียนในระดับมัธยมศึกษาทั้งหมด 100 เล่ม แยกออกตามระดับชั้นเป็นหนังสือหรือแบบเรียนสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่หนึ่ง จำนวน 23 เล่ม หนังสือมัธยมศึกษาปีที่สองจำนวน 16 เล่ม หนังสือมัธยมศึกษาปีที่สามจำนวน 20 เล่ม หนังสือแบบเรียนรวมสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่สี่ถึงมัธยมศึกษาปีที่หกอีกจำนวน 41 เล่มแยกออกตามรายวิชา พบว่า เป็นแบบเรียนวิชาคณิตศาสตร์จำนวน 13 เล่ม แบบเรียนวิชาวิทยาศาสตร์จำนวน 22 เล่ม แบบเรียนวิชาภาษาไทยจำนวน 13 เล่ม แบบเรียนวิชาภาษาอังกฤษจำนวน 10 เล่ม แบบเรียนวิชาสังคมศึกษาจำนวน 10 เล่ม แบบเรียนวิชาสุขศึกษาจำนวน 4 เล่ม แบบเรียนวิชาการงานจำนวน 6 เล่ม แบบเรียนวิชาศิลปศึกษาจำนวน 16 เล่ม และแบบเรียนวิชาเศรษฐกิจพอเพียงอีก 1 เล่ม ตามลำดับ

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ย (ต่อเล่ม) ของการใช้ภาพ และคำในการระบุเพศและวัย และการใช้คำที่ไม่ระบุเพศและวัยในแบบเรียนมัธยมศึกษา แยกตามระดับชั้น

หนังสือแบบเรียนแยกตามระดับชั้น	เด็กชาย	ผู้ชาย	เด็กหญิง	ผู้หญิง	ไม่ระบุเพศและวัย
มัธยมศึกษาปีที่ 1	27.65	245.65	22.43	170.87	7.04
มัธยมศึกษาปีที่ 2	10.06	253.75	11.63	141.06	6.19
มัธยมศึกษาปีที่ 3	21.70	331.45	7.45	170.75	5.05
มัธยมศึกษาปีที่ 4	8.00	349.00	5.00	260.50	0.00
มัธยมศึกษาปีที่ 5	3.50	386.00	1.67	298.00	0.00
มัธยมศึกษาปีที่ 6	8.00	509.50	3.00	264.00	0.00
หนังสือเรียนรวม ม. 4 – ม. 6	5.87	236.81	5.68	86.16	7.77
รวมเฉลี่ย	14.66	277.13	10.53	151.10	6.03

ผลจากตารางข้างต้น ชี้ว่า แบบเรียนในระดับมัศึกษามีการใช้ภาพหรือคำในการระบุผู้ชายมีสัดส่วนสูงที่สุดคือ 277.13 ครั้งต่อแบบเรียนหนึ่งเล่ม มีการใช้คำหรือภาพที่ใช้ระบุผู้หญิงน้อยกว่าและเฉลี่ยอยู่ที่ 151.10 ครั้งต่อเล่ม ตัวอย่างเช่น ในแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ไทยสำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 มีการใช้รูปภาพชายในบริบทต่างๆ ถึง 302 ครั้งเช่น กษัตริย์ ขุนนาง กวี และผู้นำทางการเมือง แต่มีการแสดงภาพผู้หญิงเพียง 43 ครั้ง หรือน้อยกว่าประมาณ 7 เท่า เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้รูปผู้ชายเพื่อแสดงถึงความเป็นมาของประวัติศาสตร์ไทย สิ่งที่น่าสนใจในแบบเรียนเล่มดังกล่าว เป็นการแสดงภาพของผู้หญิงในบทบาทของทาส ไพร่ มเหสี และข้าราชการ ในแบบเรียนประวัติศาสตร์สากลสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 มีการแสดงรูปภาพของชายไว้ทั้งหมด 255 ครั้งในบริบทของการเป็นผู้นำเกือบทั้งหมด เช่น จักรพรรดิ นักวิทยาศาสตร์ชั้นนำของโลก นักปกครอง นักคิดในอดีตอย่าง อตัมสมิธ และมีข้อความที่ระบุถึงผู้ชายในบริบทที่ได้กล่าวมาแล้วพบสูงถึง 478 ข้อความ ในขณะที่ผู้หญิงมีการนำเสนอภาพลักษณะเพียง 28 ภาพ (น้อยกว่าชายเกือบ 10 เท่า) ที่แสดงบทบาทเป็นผู้หญิงทอผ้า เป็นผู้หลบหนีภัย นางกำนัล ผู้เล่นดนตรีไทยซึ่งมีข้อความระบุถึงผู้หญิงเพียง 120 ข้อความในบริบทที่น้อยกว่าทุกๆ อย่าง เป็นต้น

การใช้ภาพและคำที่ใช้ระบุเด็กชายสูงกว่าการใช้ภาพหรือคำระบุเด็กหญิงก็มีลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ 14.66 ครั้งสำหรับเด็กผู้ชาย และ 10.53 ครั้งสำหรับเด็กหญิง สรุปได้ว่า แบบเรียนในระดับมัศึกษามีการใช้ภาพและคำที่ใช้ระบุเพศชายมีสัดส่วนสูงกว่าเพศหญิง และสัดส่วนการใช้ภาพและข้อความกลางๆ ที่ไม่สามารถระบุเพศ ก็อยู่ในระดับที่ต่ำเมื่อเทียบกับการใช้ภาพและคำระบุเพศและวัย กล่าวคือ 6.03 ครั้งต่อแบบเรียนหนึ่งเล่ม (การใช้คำและภาพที่ไม่ระบุเพศ มีสัดส่วนต่ำที่สุด) สิ่งที่น่าสนใจที่ค้นพบได้อย่างชัดเจนคือ ภาพและข้อความของเด็กหญิง และเด็กชายจะปรากฏบ่อยขึ้นในวิชาภาษาอังกฤษของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ได้กำหนดไว้ก่อนการวิจัย กล่าวคือ แบบเรียนวิชาภาษาอังกฤษเป็นแบบเรียนขั้นพื้นฐานสำหรับผู้เรียนภาษาอังกฤษขั้นพื้นฐาน การนำเสนอภาพและข้อความจึงมักเป็นภาพของเด็กชายและเด็กหญิงมากกว่าจะเป็นการใช้ภาพผู้ชาย ผู้หญิงในบริบทต่างๆ เช่น ในหนังสือ Upstream ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีการเสนอภาพของเด็กชายมากกว่าเด็กหญิงเด็กหญิงถึงเจ็ดเท่า ในแบบเรียน Upstream ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ก็มีลักษณะคล้ายกันคือ ภาพของเด็กชายถูกนำเสนอมากกว่าภาพของเด็กหญิงในบริบทต่างๆ มากกว่าถึง 7 เท่า เป็นต้น

ในแบบเรียนสิ่งที่ค้นพบในการศึกษาคั้งนี้คือ การใช้คำระบุเพศชายหญิงมีความสัมพันธ์โดยตรงกับระดับชั้นของการเรียนในระดับมัธยมศึกษา กล่าวคือการใช้คำระบุเพศชาย จะเกิดขึ้นบ่อยมากขึ้นเมื่อนักเรียนได้ก้าวไปเรียนในระดับชั้นที่สูงขึ้นไป และบทบาทของผู้ชายและผู้หญิงเป็นบทบาทที่ขาดแทนสภาวะ “เด็กชายและเด็กหญิง” อย่างเต็มรูปแบบในประเด็นนี้เอง ผู้วิจัยมีความสนใจ และได้ทำการสุ่มหนังสือกลุ่มวิชาคณิตศาสตร์เพื่อดูในรายละเอียด พบว่าแบบเรียนวิชาคณิตศาสตร์ ระดับชั้น

มัธยมศึกษาปีที่ 2 มีสัดส่วนการใช้ข้อความระบุเด็กชายเพียง 4 ครั้ง และมีข้อความระบุผู้ชาย 94 ครั้ง แต่แบบเรียนคณิตศาสตร์ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีการใช้ข้อความระบุเด็กชายค่อนข้างคงที่ กล่าวคือ 4 ครั้ง แต่เป็นข้อความแสดงถึงผู้ชาย 126 ครั้ง (สูงขึ้นประมาณร้อยละ 30 เทียบกับแบบเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 2) รูปแบบการใช้ภาพและคำแจกแจง “ความเป็นผู้หญิงและผู้ชายที่แตกต่างกันอย่างเต็มรูปแบบ” ยังปรากฏเด่นชัดมากขึ้นในแบบเรียนกลุ่มวิชาประวัติศาสตร์อีกด้วย ในแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 ปรากฏรูปเด็กชาย 8 ครั้ง ผู้ชาย 64 ครั้ง เด็กหญิง 3 ครั้ง และผู้หญิง 11 ครั้ง แต่เมื่อนักเรียนเติบโตไปเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 จะพบภาพของเด็กชายปรากฏลดลงอยู่ที่ 3 ครั้ง ภาพผู้ชายเพิ่มขึ้นเป็น 302 ครั้ง ภาพผู้หญิง 43 ครั้ง และไม่ปรากฏภาพของเด็กหญิงแต่อย่างใดปรากฏการณ์นี้ทำให้คณะผู้วิจัยเข้าใจได้ทันทีว่า บทบาทของผู้ชายในแบบเรียนของไทยเสริมสร้างความรู้สึกรู้สึกคิด “ชายเป็นใหญ่” ชายคือบุคคลสำคัญ “ชายคือผู้นำ” อย่างซ้ำๆ เพื่อให้เยาวชนได้ดูดซึมน้อมรับเจตคติดังกล่าว และสามารถรองรับผู้หญิงด้วยอคติและความไม่เสมอภาคได้อย่างสมบูรณ์ ในขณะที่ความสำคัญในบทบาทของผู้หญิงคงที่หรืออาจลดลงตามระดับการศึกษาที่สูงขึ้น

จากการสังเกตถึงระดับความเข้มข้นของระดับการใช้คำระบุเพศหญิงและชายจะมีจำนวนสูงขึ้นเรื่อยๆ และจะสูงที่สุดในแบบเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย หลักฐานเชิงประจักษ์ในส่วนนี้ ชี้ให้เห็นว่า ความแตกต่างด้านบทบาท หน้าที่ ค่านิยมระหว่างหญิงชายจะเด่นชัดมากขึ้นเมื่อนักเรียนเข้าไปศึกษาในระดับที่สูงขึ้น นอกจากเห็นความแตกต่างหญิงชายที่ไม่เท่ากันแล้ว ตัวแบบทางบทบาทของหญิงชายที่ไม่สมดุล ยังเป็นเครื่องมือตอกย้ำในการสร้างอคติและการเหมารวมที่ไม่เอื้อต่อผู้หญิงอีกด้วย ในประเด็นความเข้มข้นของการใช้ภาพและคำระบุผู้ชายจาก “เบาไปสู่หนัก” ไม่น่าจะเอื้อต่อการพัฒนาเจตคติมิติหญิงชายอย่างยั่งยืนได้

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ย (ต่อเล่ม) ของการใช้ภาพ และคำในการระบุเด็กชาย ผู้ชาย เด็กหญิง ผู้หญิง และการใช้ภาพ และคำที่ไม่ระบุเพศ และวัย แยกตามรายวิชา

หนังสือแบบเรียนแยกตามวิชา	เด็กชาย	ผู้ชาย	เด็กหญิง	ผู้หญิง	ไม่ระบุและวัย
วิชาคณิตศาสตร์	4.08	70.38	2.77	51.00	0.62
วิชาวิทยาศาสตร์	4.68	153.82	3.50	29.50	5.91
วิชาภาษาไทย	39.46	570.23	26.00	292.23	1.92
วิชาภาษาอังกฤษ	44.30	725.70	17.50	509.50	6.90
วิชาสังคมศึกษา	17.00	326.73	19.60	99.67	13.13
วิชาสุขศึกษา	2.50	226.25	2.75	163.75	0.25
วิชาการงาน	10.17	36.83	16.17	31.33	7.17
วิชาศิลปศึกษา	1.75	165.00	1.56	158.31	6.88
วิชาเศรษฐกิจศาสตร์	0.00	77.00	0.00	33.00	20.00
รวมเฉลี่ย	14.66	277.13	10.53	151.10	6.03

เมื่อแยกพิจารณาตามรายวิชาต่างๆในระดับมัธยมศึกษา เป็นที่น่าแปลกอย่างยิ่งว่าการใช้ภาพและคำที่ใช้ระบุผู้ชายและผู้หญิงมีสัดส่วนสูงมากในวิชาภาษาอังกฤษในระดับ 725.70 ครั้งต่อเล่มสำหรับผู้ชาย ภาพและคำที่ระบุผู้หญิงอยู่ที่ 509.50 ครั้งต่อเล่ม ตามด้วยวิชาภาษาไทย (570.23 ครั้งสำหรับผู้ชาย และ 292.23 ครั้งสำหรับผู้หญิง) ในวิชาภาษาไทยและวิชาสังคมศึกษา จะเห็นว่าการใช้คำระบุเพศชายมีสัดส่วนสูงกว่าการใช้คำระบุผู้หญิงมากกว่าสองเท่า ซึ่งเป็นข้อบ่งชี้ถึงความลำเอียงทางเพศ และการ “ชูประเด็น” ให้ผู้ชายเป็นใหญ่ สิ่งที่เกิดขึ้นได้จากเนื้อหาในวิชาภาษาไทยและวิชาสังคมศึกษา คือ บทบาทของผู้ชายที่เหนือกว่า มากกว่า และเด่นกว่าในทุกๆ ด้านผ่านวรรณกรรม วรรณคดี หน้าที่พลเมือง ความเป็นผู้นำในสังคมล้วนสะท้อนและส่งเสริมค่านิยมที่เอื้อให้ผู้ชายอยู่ในตำแหน่งทางสังคมที่เหนือกว่าผู้หญิงอยู่เสมอ จากการพิจารณาแบบเรียนวิชา

ภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีการใช้ข้อความในการระบุผู้ชายในบริบทต่างๆ เช่น พระร่วง สังข์ทอง อิเหนา นักรบ กษัตริย์และพระโอรส พระภิกษุ ทั้งหมด 986 ครั้ง แต่มีการใช้ข้อความที่ระบุผู้หญิงน้อยกว่าสองเท่า หรือ 423 ครั้งเพื่อระบุบทบาทของผู้หญิงในวรรณคดี เช่น นางมัทนา นางโฉมฉาย ในฐานะผู้เป็นที่รักใคร่ของฝ่ายชาย เมียผู้นอกใจ สามีนโนโคลงโลกนิติ และนารีแม่ผู้เป็นที่รักของลูก กรณีผู้หญิงคบชู้ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง เป็นต้น

นอกจากนั้น ความถี่ของการใช้ภาพและคำที่ระบุเพศได้ ชี้ให้เห็นว่า บทบาททางเพศระหว่างชายหญิงยังให้ความสำคัญในระดับที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัด ผู้ชายยังเป็นเพศที่ถูกกล่าวขานก่อนและบ่อยกว่าเพศหญิงอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ หากพิจารณาอย่างละเอียดก็จะพบว่า วิชาวิทยาศาสตร์ มีสัดส่วนของการใช้คำระบุเพศหญิงชายในระดับที่มีความแตกต่างกันอย่างมากจนน่าตกใจ กล่าวคือ คำที่ใช้ระบุผู้ชาย มีระดับสูงกว่าคำที่ใช้ระบุผู้หญิงถึงห้าเท่า ตัวอย่าง เช่น ในแบบเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ 1 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบข้อความที่ระบุถึงผู้ชายในฐานะนักวิทยาศาสตร์ เทพในนิยายโบราณมากกว่าผู้หญิงถึง 16 เท่า ในลักษณะเดียวกันในแบบเรียนชื่อ แรงและการเคลื่อนที่พลังงาน ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 แสดงภาพของผู้ชายในรูปแบบของนักวิทยาศาสตร์ ผู้ค้นหาข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ ผู้ทดลองทางวิทยาศาสตร์มากกว่าภาพของผู้หญิงถึง 3 เท่าจึงไม่แปลกที่สังคมไทยจะมีค่านิยมที่เอื้อให้ผู้ชายเป็นนักวิทยาศาสตร์มากกว่าผู้หญิงและวิชาวิทยาศาสตร์ยังถูกมองว่าเป็นวิชาและอาชีพที่เหมาะสมกับผู้ชายมากกว่า ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อพิจารณาวิชาเศรษฐศาสตร์และเศรษฐกิจพอเพียง ถือว่าเป็นวิชาที่สอดคล้องกับแนวทางดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับทุกเพศทุกวัย แต่ผลการวิจัยกลับชี้ว่ามีการใช้ภาพและคำที่ระบุได้ถึงผู้ชายสูงกว่าผู้หญิงมากกว่าสองเท่า ซึ่งน่าจะเป็นการนำเสนอที่ขัดแย้งกับปรัชญาของวิชาดังกล่าวเมื่อพิจารณาการใช้ภาพและคำที่ระบุเด็กชาย เด็กหญิงก็พบว่า การใช้ภาพและคำระบุเด็กหญิงเด็กชาย กลับไม่ใช่ประเด็นมากนักในวิชาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ การใช้ภาพและคำกลางๆ ที่ไม่ระบุเพศและวัยสำหรับการศึกษาในระดับนี้ ก็มีสัดส่วนต่ำมาก เฉลี่ยเพียง 6.03 ครั้งต่อเล่ม ตัวอย่าง เช่น แบบเรียนวิชาเศรษฐศาสตร์ ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้กล่าวถึงแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์และเศรษฐกิจพอเพียงของนักคิดชาวไทยเช่น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล และนายแพทย์ประเวศ วะสี แต่มีการอ้างถึงแนวคิดของผู้หญิงเพียงท่านเดียว นั่นคือ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9

ในแบบเรียนวิชาคณิตศาสตร์ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 พบว่าวิชาดังกล่าว ยังเป็นวิชาที่ใช้ผู้ชายเป็นตัวอย่างมากกว่าผู้หญิงเกือบสองเท่า และในแบบเรียนคณิตศาสตร์ ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีการใช้รูปภาพผู้ชายเป็นตัวอย่างมากกว่ารูปผู้หญิงราว 2 เท่า การใช้ตัวอย่างที่ระบุเพศชายมากกว่าหญิงนี้ ส่งผลให้เยาวชนสร้างเจตคติกำหนดให้วิชานี้เป็นวิชาที่เหมาะสมสำหรับผู้ชาย และยังสะท้อนถึงการครอบงำทางวิชาการของผู้ชายได้อีกด้วย

เมื่อพิจารณาถึงการเหมารวมและอคติทางเพศที่เกิดขึ้นในแบบเรียนพบว่า ภาพเหมารวมทางอาชีพของผู้ชาย (ทหาร หมอ) ปรากฏมากกว่าการเหมารวมทางอาชีพของผู้หญิง (เลขานุการ นางพยาบาล) เช่น ในแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำรงชีวิตในสังคม ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ปรากฏข้อความที่ระบุบทบาทหน้าที่อาชีพและโอกาสในการเป็นผู้นำของผู้ชายในฐานะนักปกครอง ผู้ปฏิรูปสังคมและการเมือง ผู้นำทางความคิด จอมเผด็จการ ข้าราชการ แต่กำหนดบทบาทผู้หญิงเป็นนักเคลื่อนไหวผู้บรมก่อกวมเกลาลูก และยังพบว่าผู้หญิงมีบทบาทในครัวเรือนและครอบครัวสูงกว่าชาย ดังปรากฏในแบบเรียนหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำรงชีวิตในสังคมระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 มีรูปภาพประกอบบทบาท หน้าที่ของผู้หญิงทั้งหมด 46 รูป ในฐานะแม่ดูแลลูก สอนหนังสือเลี้ยงดูคนชรา นางรำส่วนผู้ชายมักถูกนำเสนอเป็นผู้มีบุคลิกภาพเชิงรุกมากกว่าผู้หญิง เช่น ในแบบเรียนวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 นำเสนอภาพชายกำลังลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในฐานะพลเมืองที่ดี แต่นำเสนอภาพผู้หญิงให้เป็นเจ้าหน้าที่ประจำหน่วยเลือกตั้งโดยไม่ได้พิจารณาบทบาทของผู้หญิงไทยในระบอบประชาธิปไตยในความเป็นจริง ตลอดจนการนำเสนอภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่ขัดแย้งกับความเป็นจริงมากเกินไป เช่น ผู้หญิงคู่กับความสวยงาม นางรำ แต่มักนำเสนอภาพลักษณ์ผู้ชายเป็นผู้ตัดสินใจ หัวหน้ากลุ่มหัวหน้าชุมชน เป็นต้น

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ถือเป็นความพยายามในการศึกษามิติหญิงชายในแบบเรียนของไทย เพื่อเข้าใจถึงความเข้มข้นของความไม่เสมอภาคและใช้เป็นหลักฐานประจักษ์เพื่อนำสู่การปรับปรุงแบบเรียนของไทยให้มีความสมดุลด้านความเสมอภาคทางเพศ ผลการศึกษาอาจชี้ว่า ไม่ปรากฏความไม่เป็นธรรม อคติ และมิติหญิงชายมากนักจากการตรวจนับความถี่ของคำและภาพที่ปรากฏในบทเรียนของระดับชั้นตั้งแต่อนุบาลจนถึงระดับมัธยมศึกษาแบบเรียนของไทย แต่หากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางด้านมิติหญิงชายไม่ว่าจะเป็นนักเรียน ไหว่ หน่วยงานในกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ผู้ขับเคลื่อนนโยบาย ตลอดจนผู้ต้องการเห็นเป็นธรรมในสังคมพิจารณาเชิงเนื้อหาแล้วจะทราบได้ทันทีว่าแบบเรียนของไทยยังมีช่องโหว่ของโอกาสในการสร้างเจตคติที่ดีในการสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงชายให้แก่เยาวชนในวัยเด็กจนถึงวัยที่โตๆ เข้าสู่วัยรุ่น อย่างไรก็ตามจำนวนความถี่ของการแยกเพศ แยกความเป็นหญิง เป็นชาย การแบ่งอาชีพของหญิง แบ่งอาชีพของชาย การแบ่งแยกอารมณ์ที่เป็นอคติต่อหญิง การเหมารวมทางเพศ ทางบุคลิก ความคาดหวังทางสังคมที่มีต่อหญิงและชายยังมีความแตกต่างกัน และยังคงเป็นอคติที่มีต่อหญิงที่สูงขึ้น รุนแรงขึ้น และชัดเจนมากขึ้น เมื่อเยาวชนก้าวเข้าสู่การศึกษาระดับมัธยมศึกษา

หากนโยบายของภาครัฐและผู้แต่งแบบเรียนต้องการสร้างสังคมแบบพหุเพศที่มีความเสมอภาค สมดุล และเป็นธรรมต่อหญิงและชาย ตลอดจนต้องการปลูกฝังเจตคติที่ดีเกี่ยวกับบทบาทหญิงชายให้แก่เยาวชนนั้น ผู้จัดทำแบบเรียนตลอดจนหน่วยงานของภาครัฐจำเป็นต้องนำเสนอรูปแบบของบทบาททางเพศให้มีความเท่าเทียมกันมากขึ้น ภาพลักษณ์ของผู้หญิงควรปรากฏในทุกบริบทในสัดส่วนที่เหมาะสมและใกล้เคียงกับผู้ชายมากขึ้นและสะท้อนความเป็นจริงของสังคมไทยในปัจจุบันให้มากขึ้นเช่นนักเรียนต้องเห็นผู้หญิงในการเมืองมากขึ้น ผู้หญิงในระบบทหารและการบริหารระดับสูงมากขึ้น เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

กองบรรณาธิการสำนักพิมพ์แฮปปี้คิดส์. (2553). *ไดโนป่วนก๊วนหรรษาตอน ตะลุยเกาะมะลิก็กกี้*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ Happy kids.

เกวลิน ภายทอง. (2551). *เธอชอบแปร่งฟันหรือเปล่านั้น*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แปลนสारा จำกัด.

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). *ดนตรี เล่ม 1 ม.4-6*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ สกสค.

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). *สุขศึกษาและพลศึกษา ม.4*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ สกสค.

จิตติมา สัมปชชิต และ Chih-Yuan Chen. (2551). *เรามาเป็นเพื่อนกันนะ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์.

แพงขวัญ. (2553). *หนูกับหอยมุก หนูบำเพ็ญบุญ อี้อ่างกับแม่วิว*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ชมรมเด็ก.

รุ่งอรุณ สัมปชชิต และ Joseph Theobald. (2552). *ชาวผ่องจอมตะกละ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์.

เรื่องศักดิ์ ปิ่นประทีป. (2552). *กาดำกับหงส์ขาว*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แฮปปี้คิดส์.

สาคร กฤษดารัตน์. (2555). *คณิตศาสตร์มัธยมศึกษาตอนต้น*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ นวตสาร จำกัด .

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2555). *คณิตศาสตร์ ป.3*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.

สุกัญญา งามบรรจง และคณะ. (2553). *รักสุขภาพ ป.1*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว

สุระ ดามาพงษ์ และ คณะ. (มปป.). *หลักการใช้ภาษาไทย ป.3*. กรุงเทพฯ : บริษัทวัฒนาพานิช จำกัด.

เสาวนีย์ ประทีปทอง และคณะ. (2554). *การงานอาชีพและเทคโนโลยี*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ จำกัด.

อังศนา บุญเฉลิมศักดิ์. (2554). *ประวัติศาสตร์ ม.2*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ประสานมิตร จำกัด.

อำนาจ พุทธิมี และ คณะ. (2555). *สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ป.3*. กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์แม็ค จำกัด.

เอลิซาเบทเวอร์ดิก. (2545). *คำพูดไม่ได้มีไว้ทำร้ายกัน*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แฮปปี้คิดส์.

เอื้องฟ้า สมบัติพานิช และคณะ. (2547). *หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม เศรษฐศาสตร์ และภูมิศาสตร์ ป.1*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว

เอื้อพร สัมมาทิพย์ และสิริลักษณ์ รัตนสุวัจน์. (2553). *ชายหญิงเท่าเทียมขอเล่นด้วยคนนะ*. กรุงเทพฯ :บริษัท พาส เอ็ดดูเคชั่น จำกัด.

Betty Boegehol. (2541). *บ้านน้อยของหนูปีบป่า*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ แคนนา กราฟฟิค.

Center for Philanthropy and Civil Society. NIDA. (2014). *Gender Analysis in Thai Textbooks : A Content Analysis*. Commissioned by the Rockefeller Foundation, Bangkok : Thailand.

Ken Kimura. (2547). *พี่น้อง 999 ตัว ย้ายบ้าน*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คอมมัม บางกอก จำกัด.